

Nóvé Béla

„PATRIA NOSTRA”
Ötvenhatos menekült kamaszok a Francia Idegenlégióban

A kutatót olykor merész kitérőkre csábítja a források váratlan felnyíló labirintusa s a kortárs tanúk bizalmi ajánlólánca – kiváltképp, ha emigrációkutatásra adja a fejét... Három éve, amikor a közel húszezer 1956-os emigráns kamasz nyomába eredtem, titkon számítottam ugyan egy sor fontos „leletre”, sajtó- és intézménytörténeti felfedezésre, ám arra nem, hogy hőseim egykori menekülőútját ingázó terepkutatóként magam is többször végigjáróm. S arra sem, hogy választott új hazájukban – 56 évvel ’56 után – sokukat színről-színre látom. Még kevésbé hittem, hogy egyik markáns csoportjuk: az idegenlégiósok sorsát rekonstruálva, Rejtő-regénybe illő, fátumos véletlenek nyomán meg sem állok majd Marseille-ig és Aubagne-ig, a Francia Idegenlégió Központi Archívumáig, ahol egy maroknyi magyar légiós veterán lesz értő kalauzum és segítőkész „ajtónyitogatóm”.

A „belépőt” – bizalmukat – persze munkával kellett megváltanom. A majd’ két évig tartó, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) végzett szorgos kutatással, melynek eredményeként a jó 3000-es 1956 utáni magyar légiós kontingens közel egyharmadát és a vagy 500 fiataluként emigrált, majd légiósokként állt önkéntes több mint a felét sikerült azonosítanom. Legalább ilyen értékes „találat” volt azonban az is, hogy kutatásaim ez utóbbi, szűkebb célcsoportjából 2011 nyarán vagy két tucat provence-i magyar légiós veteránt ismertem meg, akik 1956-ban javarészt kamasz felkelőként menekültek Nyugatra, s akiknek máig összetartó bajtársi körét a múlt nyáron immár harmadszor kereshettük fel, archív fotókat, iratokat gyűjtve, interjúzva és életrajzi kérdőíveket felvéve – mi több, 2011 őszétől egészestés dokumentumfilmet is forgatva „Patria nostra” címmel.¹

Menekült-kutatásaimról és a veterán légiósok körében végzett *oral history* emlékgyűjtésről már több ízben beszámoltam.² Ezúttal az aubagne-i légiós archívum magyar érdekű újabb tanulságait szeretném megosztani. A múlt év tavaszán a Balassi Intézettől kéthónapos Klebelsberg-ösztöndíjat kaptam, hogy kutatásaimat a Francia Idegenlégió Aubagne-i Dokumentációs Központjában s a provence-i ’56-os magyar veteránok körében továbbfolytassam. Kissé sarkítva arra kerestem, keresem immár közel két éve

¹ A Dunatáj stábjával eddig mintegy 22 órányi anyagot vettünk fel Franciaországban és itthon, a veteránok hazalátogatásaikat is rögzítve – készülő filmünk 25 perces demo-anyaga a világhálón is megtekinthető: <http://vimeo.com/38317206>.

² Az ’56-os menekült kamaszok, köztük a későbbi légiósok sorsáról korábban megjelent publikációim: *Menekült-karácsony, 1956*, *Élet és Irodalom* 2011. január 14.; *A forradalom árvái. Népfelkelők idegen zászlók alatt, Patria nostra* (háromrészes cikksorozat a BBC History Magazin 2012. január–márciusi számaiban); „Ha elesnék, maradjon valami utánam.” Soós Sándor ’56-os kamasz nemzetőr emlékeiből, *Budai Polgár* 2012. november 2., 20–21.; *The Orphans of ’56. Hungarian Child Refugees and Their Stories*, Eurozine 2013. január 21., www.eurozine.com/articles/2013-01-21-nove-en.html.

a választ, hogy miért is álltak az '56-os felkelő kamaszok tömegével afrikai zsoldoskatonának, miféle félelmek, remények hajtották őket oly távol a szülőföldjüktől. S az is érdekel-érdekel, miként alakult e szétszórt és mára jórészt elfeledett kamasz nemzedék: „a forradalom árváinak” sorsa. A Francia Idegenlégió magyar történetét – benne az '56-utáni *période hongroise* jelentős epizódjával, amikor több mint hárromezer magyar önkéntes szolgált sok éven át a francia trikolór és a zöld-vörös légiós zászlók alatt – tudományos igénnyel eddig nem kutatta senki, s magyar történész nem járt még a légión aubagne-i archívumában.

Iratgyűjtő, interjúkészítő és kérdőíves munkám sikerét – mely Aubagne-on kívül Provence tucatnyi más kisebb-nagyobb településére is kiterjedt Marseille, Aix-en-Provence és Nizza háromszögében³ – sokan és sokféleképp segítették.⁴

³ A 2012 május–júniusában végzett iratkutató, dokumentumgyűjtés, kérdőívesítés és interjúkészítés helyszínei: Aix-en Provence, Aubagne, Auriol, Bouc-Bel-Air, La Cardeline, La Ciotat, Nizza, Puyloubier, Toulon és Vins sur Caramy voltak.

⁴ A Balassi Intézetten kívül köszönettel tartozom értő és becses támogatásáért Ablonczy Baláznak, a Párizsi Magyar Intézet direktorának, Pierre Vasarelynek, Aix-en-Provence tiszteletbeli magyar konzuljának, továbbá az Idegenlégió Dokumentációs Központja számos munkatársának. Külön köszönet illeti lelkes veterán adatközlőimet és segítőimet, többek közt Aradi Domokost (La Lende les Moures), Huber Bélát (Aubagne), Morvay Tamást (Vins sur Caramy), Nemes Sándort (Borgo, Korzika), Soós Sándort (Séptemes les Vallons), Sorbán Gyulát (Toulon), Spátay Jánost (Bouc-Bel-Air), valamint Dr. Szecksó Tibor (Aix-en Provence) hadtörténészt, nyugalmazott légiós törzsszázalóst, akinek többtizedes légiós archivistája és muzeológus múltja a „Quartier Viennot”-ban nem egy zárt ajtót megnyitott előttem. Végül hálával tartozom barátom és kutatótársam, Marciszovszky János önzetlen segítségéért, aki, bár Klebelsberg-ösztöndiját a szűkös intézeti büdzsé miatt nem kaphatott, saját költségén pár hétre szintén csatlakozott a provence-i expedícióhoz.

A légió főparancsnokságára naponta bejárva, a legénységgel, az altisztekkel és a tisztekkel gyakran szót váltva, sőt együtt is étkezve, „kantinozva” kiváltképp jó kapcsolatba kerültünk a jelenleg Aubagne-ban szolgáló 25–30 magyar légióossal, akiktől szintén több értékes információt, archív képet és dokumentumot kaptunk az egy-két nemzedékkel idősebb magyar veteránokról. (Ez idő szerint vagy 300 magyar szolgál világszerte a Francia Idegenlégióban – közülük körülbelül kétszázan magyarországi, azaz *kismagyarok*, további százán *nagymagyarok*, azaz a Felvidékről, Kárpátaljáról, Délvidékről és Erdélyből verbuvált, 20 és 50 év közt járó önkéntesek.) Montagna százados, a légió világterjesztésű lapjának frissen kinevezett főszerkesztője maga is lelkesen fogadta a magyar veteránkutatók ügyét, s a *Képi Blanc* 2012 júniusi számában készséggel közölte kétnyelvű felhívásunknak további magyar veteránokhoz, akik készek megosztani légiós emlékeiket. (Hirdetésünkre eddig hatan jelentkeztek, s a bizalmi ajánlóláncok révén még legalább ennyire számíthatunk.)

A légiós archívum (Centre de Documentation) szakkönyvtárában számos témába vágó, érdekes munkát találtam – kézikönyvet, korszakmonográfiát, memoárokat, az egyes légiós ezredek emlékkiadványait –, melyeket haszonnal forgattam, és készülő könyvem bibliográfiájába csaknem száz francia és más nyelvű címet is beválogattam. Hasonlóan izgalmas hely- és sajtótörténeti kiadványokat találtam az aubagne-i Marcel Pagnol városi könyvtárban is – bennük számos légiós adalékkal az 1956 és 1990 közötti évekből.

Levéltári kutatások

Az idegenlégió részben kutatható, részben még napjainkban is zárolt történeti iratait Franciaország három helyszínén, négy szervezeti egységben őrzik: 1) Centre de Documentation de la Légion Étrangère (CDLE), Aubagne; 2) Bureau des Anciens de la Légion Étrangère (BALE), Aubagne; 3) Archives du Ministère de la Défense (BECAM), Pau; 4) Service Historique de la Défense (SHD), Vincennes.

Közülük az első jobbára csak iratátadó kutatószolgálat és konferenciaközpont, a további három viszont jelentős hadilevéltár, az alábbi iratállománnyal:

CDLE – Az idegenlégió főparancsnokságának aubagne-i székhelyén működő dokumentációs központnak saját eredeti iratanyaga csak kevés van, valójában inkább a *BALE* nyilvános – civilek számára is nyitott – kutatószolgálatként működik. Állag- vagy fondjegyzék, annotált forrásleírás az itt tárolt, főként másolati anyagokról nincs, avagy ha van is, azt civil kutatónak nem adják ki. Munkatársai (akik a légió sajátos belszerkezete és szolgálati rendje szerint sűrűn váltják egymást) maguk is megerősítik, hogy a *CDLE*-ben tárolt anyagok javarészt feldolgozatlanok, digitalizálva nincsenek, s a kutatást – még előzetes parancsnoki engedély birtokában is – inkább csak „próba-szerencse” alapon lehet megkísérelni,⁵ az alábbi három gyűjtőkörben:

⁵ Jellemző a rigid formalitásokon is áttörő, fanyar légiós humorra, hogy az Aubagne-i Dokumentációs Központ bejárata előtt a Szaharai Büntető Század (Compagnie de Discipline – rövidítve CD, akárcsak a Centre du Documentation!) egy sírköszörű, régi táblája van felállítva, az ajtó fölött pedig egy Saint-

- Archives Collectives (általános iratok, azaz *nem személyi* dossziék), időszakos bontásban, feldolgozás alatt;
- Archives Études (tanulmányok és tematikus feldolgozások): a légió belszervezete, statisztikai, létszámváltozásai, továbbá légiós magániratok (levelezések, memoárok stb.);
- könyv- és médiatár, helybeni használatra, tematikus és időszakos osztályozásban (például: 19. század, I. világháború, II. világháború, Indokína, Algéria stb.).

A CDLE legfontosabb kutatási anyagai az egyes légiós alakulatok hadinaplóinak (Journal des Marches et Opérations, JMO) másolati példányai, ezekre alább még külön is kitérek.

BALE – Ez a voltaképpeni légiós irattár, melynek fő profilja a nem-francia vagy francia állampolgárságot nem kért vagy nem kapott légiós állomány személyi dossziéinak tárolása. Az irattár tájékoztatója szerint hozzávetőleg 550 000 személyi dossziét őriznek itt 6000 iratfolyóméternyi tárhelyen. (Összehasonlításként: ez épp a másfélszerese az ÁBTL Eötvös utcai iratállományának.) A *BALE*-t civil kutatók nem látogathatják, fondjegyzéket vagy annotált leírást az itt tárolt anyagokról nem kaphatnak, s még kutatási engedély birtokában is csak az irattár népes tiszti, tiszthelyettesi karának jóindulatán és szabad kapacitásán múlik, hogy mennyi idő alatt, milyen típusú és terjedelmű iratanyagot adnak ki a kutatóknak a CDLE-ben való helyszíni tanulmányozásra. A tetemes iratállományt alig egy évtizede, 2001-ben kezdték digitalizálni, fordított időrendben a legújabbaktól a legkorábbi – 20. század eleji – aktáig, ám saját bevallásuk szerint is csak lassan haladnak vele. Az irattár fő rendeltetése a volt légiósok és hozzátartozóik iratmásolati igényeinek folyamatos kiszolgálása. Összesítések, statisztikák (például nemzetiségi bontású toborzólisták) itt – a *BALE*-munkatársak közlése szerint – nincsenek. A légiós egységek hadinaplói (JMO) és a Francia Idegenlégió máig szolgálati titokként kezelt éves mérlegei (*bilans annuels*) ellenben megvannak, bár közvetlenül ezek sem kutathatók.

BECAM – A Francia Védelmi Minisztérium Irattára (Bureau Central des Archives Administratives Militaires) őrizi valamennyi francia katona – így a közrendű légiósok, tisztesek és altisztek – személyi dossziéit, születési dátumuktól 90 évre zárva. Ez után személyi aktáik a megyei levéltárakba kerülnek, s a továbbiakban kutathatókká válnak. Az egyes ezredek és más önálló egységek hadinaplóit (JMO) is e központi irattár őrizi fontos törzsállományként.

SHD – A Vincennes-ban található Hadtörténeti Levéltár (Service Historique de la Défense) a francia tisztikar iratanyagát tárolja a koraközépkorig – kis túlzással Nagy Károlyig – visszanyúlóan. Itt általános és személyi akták (*dossiers collectifs et individuels*) egyaránt találhatóak, ámde mert magyarok tiszti rangban a francia hadseregben s kivált a légióban

Exupéry-idézet áll köbe véve, amely így fordítható: „Ne feledd, hogy az életben minden, ami becses, sok időt és türelmet követel!”

csak ritka kivételekként szolgáltak, e nagymúltú és becses forráseggyüttes témánk szempontjából sajnos szinte érdektelen.

Vélhetően itt találhatóak a francia katonai elhárítás (Deuxième Bureau, DB) történeti iratmások is. Ezek civilek számára ma sem kutathatók, s az anyagok jellegét, funkcióját, nagyságrendjét sajnos informális tudakozódással sem sikerült felmérnünk. Légiós pályája során ugyanakkor több magyar veterán adatközlőnk is szoros kapcsolatba került a DB-vel – toborzás, felvételi kikérdezés, levéllenőrzés, tolmácsolás –, s ekként, ha szolgálati iratokat nem is, esetenként értékes tájékoztatást tudtak adni a francia hírszerzés, elhárítás egykori ügyrendjéről.

A légiós ezredek algériai hadinaplói

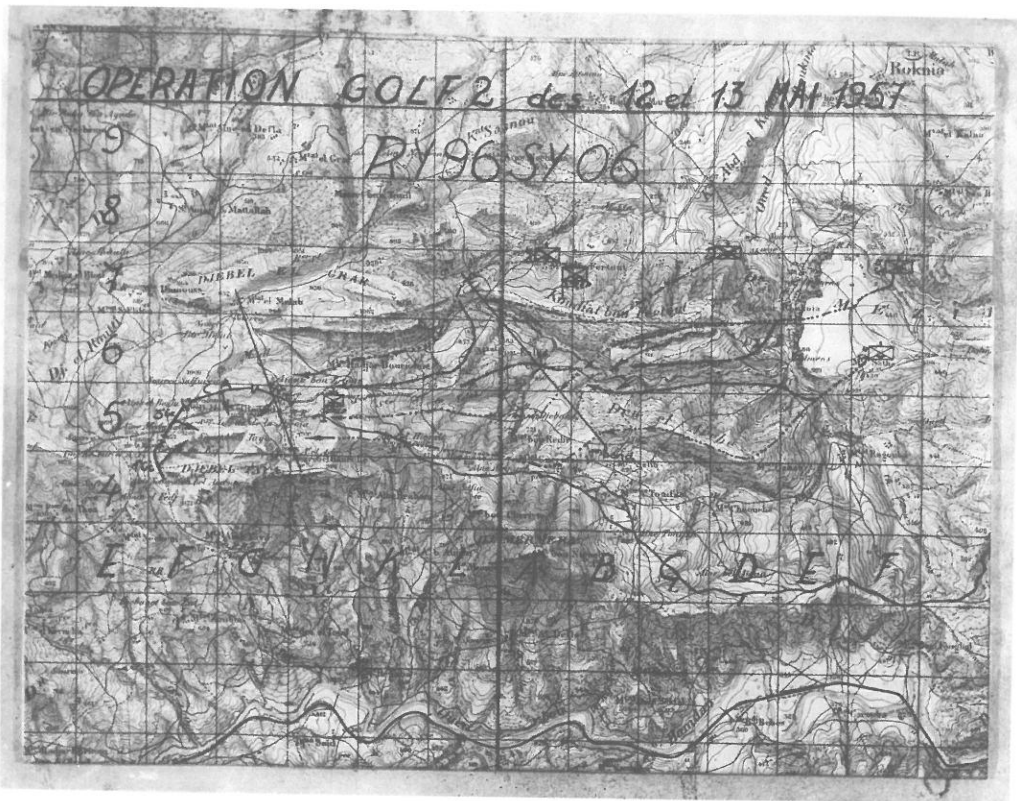
2012. május–júniusában mintegy hat hetet töltöttünk szorgos iratkutatóval az Aubagne-i Dokumentációs Központban – ebből vagy hármat kutatótársammal és barátommal, Marciszovszky Jánossal. Előtte, közben és utána legalább tucatnyi alkalommal tartottunk hosszabb-rövidebb konzultációt a CDLE és a BALE sokféle rendű és rangú beosztottjával, nemkülönben szakértőnkkel, Dr. Szecskó Tibor nyugalmazott légiós törzsszászlóssal, aki korábban sok éven át maga is a CDLE vezetője volt.

Itt kíván említést, hogy ez idő alatt civil kutató a dokumentációs központban nem járt – ahogy vélhetően közvetlen előtte, utána sem. Továbbá az is, hogy Algéria függetlenné válásának 50. évfordulóján a légiós ezredek hadinaplóit az 1956–1962-es időszakból rajtuk kívül senkinek nem jutott eszébe kikérni és módszeresen átnézni. Holott ez a háború a francia nemzettudat és közélet ma is egyik legkényesebb, sokat vitatott mozzanata – részben az egykori kegyetlenkedések és tömeges menekülthullámok, részben a meg-megújuló interetnikus konfliktusok miatt. (Elég csak arra emlékeztetni, hogy egykor kétféle francia sorköteles katona járta meg Algériát, hogy a harcok és tömeges megtorlások sok tízezer francia, arab és harki életét oltották ki, s az ország önállóvá válásakor jó egymillió *pieds noirs*, algériai francia és más európai eredetű lakosnak kellett elhagynia észak-afrikai szülőföldjét.)

A légiós ezredek hadinaplói (JMO) beavató és adatgazdag közelképet adnak az egységek belsőszervezetéről, tiszti, tiszthelyettesi és legénységi állományáról, továbbá hadműveleti részvételéről az algériai háború (1954–1962) s a még jó hat évig eltartó francia katonai evakuáció (1962–1968) egész időszakáról. Az Algériában szolgáló tíz légiós ezred minden nagyobb, önálló egysége hasonló adatszolgáltatási rendszerben folyamatosan vezetni és havonta, negyedévente leadni tartozott a főparancsnokságnak egykor szigorúan titkos szolgálati naplóit. Ezen egységek: az 1., 2., 3., 4. és 5. Idegen Gyalogezred, a 13. Földandár, az 1. és 2. Idegen Lovas (Páncélos) Ezred, az 1. és 2. Idegen Ejtőernyős Ezred, továbbá a négy Szaharai Gépesített Század és a Szaharai Büntető Század voltak.⁶

⁶ A felsorolt légiós egységek eredeti francia neve ill. rövidítése: 1er, 2e, 3e, 4e, 5e REI, 13e Demi-Brigade de la L.E., 1e, 2e Regiment Étrangers de Cavalerie, 1e, 2e REP, 4 Compagnies Sahariennes Portée de la L.E., Compagnie de Discipline.

Mivel az általunk kutatott időszakban (1956–1965) egyetlen ezred hadinapló-sorozata is 2–3 iratfolyómétert tesz ki, a korszak teljes naplórepertoárjából főként azon regimentek anyagát igyekeztünk átnézni, ahol korábbi kutatásaink és veterán adatközlőink szerint magyar légiósok nagy számban szolgáltak. Ezek: az 1. és 2. Idegen Gyalogezred, az 1. és 2. Idegen Ejtőernyős Ezred, továbbá a négy Szaharai Gépesített Század és a Szaharai Büntető Század voltak. Az ily módon szelektált, módszeresen átnézett, kimásolt és kijegyzetelt naplók így is a teljes repertoár bő egyharmadát teszik ki.

Röviden ezek tartalmáról és szerkezetéről.

Az egyes ezredek hadinaplóinak forrásértéke, formai és szerkezeti rendje a vizsgált évtizedben igen nagy változatosságot mutat, habár az évtizedfordulóra központi direktívák egész sora próbálta adatszolgáltatásuk tartalmi, formai elemeit egységesíteni. Néhány kézírásos kivételt leszámítva (ilyen például a Szaharai Büntető Század naplója) többnyire stenciles sokszorosítással készültek, havi vagy negyedévi gyakorisággal, 35–45 példányban, egyedi, gyakran színes és illusztrált címlapokkal, melyek tervezésében az ezredírnokok fantáziája és grafikai tehetsége is tág teret kapott.

A naplók élén az egység táblázatba foglalt vezénylési rendje (*Orde de Bataille*) áll a tisztek és tiszthelyettesek nevével, rangjával, csapatbeosztásával és személyi adataival. Ezt követi a voltaképpeni eseménykrónika (*Historique des Faits*), ami olykor csak formálisan, máskor

érdemi részletezéssel az egységek aznapi feladatait, mozgását, a tisztek és tiszthelyettesek érkezését, távozását, a magasabb parancsnokok látogatásait foglalja össze. Kiváltképp figyelemre méltó ezek közt a hadműveletek sokszor térképvázlattal illusztrált összefoglalója (lásd a képet az előző oldalon, valamint a tanulmány végén), amely külön napi mérleget (*Bilan de la Journée*) közöl az ellenséges és saját veszteségekről, a hadifoglyokról, a hadizsákmányról, az evakuált polgári lakosság számáról stb. A havi és negyedévi naplók idővel 3–4 standard táblázattal bővültek; ezek az ezred állományának adott időszakbeli létszámváltozásait, a sebesülések, halálozások okát és körülményeit, az előléptetések, kitüntetések, lefokozások és büntetések eseteit rögzítik többnyire névvel, ranggal és csapatbeosztással. Sajnálatos, hogy e kimutatásokban a dezertőröknek – alighanem titoktartási utasításra – nincs külön állandó rovata. Így gyakran csak az eltűntek (*disparus*) között lehet gyanítani őket, máskor a napi krónikában bukkannak elő, elvéve névvel is, noha a gyakoribb, csoportos szökések esetében inkább csak számszerű adatként („4 légionnaires allemands et 2 italiens ont désertés”, azaz „Négy német és két olasz légionárius megszökött”). Az ezrednaplók végül tételes létszámmustrával zárulnak, melyekben a tisztí és altisztí állomány mindenkor nevesítve, a legénységi csak számadatként van feltüntetve.

S most lássuk e naplók magyar érdekű találatait.

Első Idegen Gyalogezred (1er R.E.), Sidi Bel-Abbés, Saida, Mascara – Az ezred jórészt a Sidi Bel-Abbés-i anyabázison szolgált (melynek kiképző altáborain, Saidán és Mascarán egykor minden légiós regruta átment), s így közvetlen harci cselekményben aránylag ritkán vett részt. Naplóiban az algériai háború válságos 1958–59-es éveiben még így is feltűnően megsokasodnak a harcban elesett magyar újoncok nevei. Íme néhányuk, időrendben: Kopnik István (2. oszt. légiós, Saida) 1957. 12. 09., Alt Ferenc (2. o. l., Saida) 1957. 12. 09., Friedl Jenő (1. o. l., Mascara) 1959. 01. 27., Móger Zoltán (2. o. l., Bou Alan) 1958. 02. 09., Polák József (caporal [tizedes; a továbbiakban: cap.]) 1959. 01. 05., Horváth Zoltán (cap., Saida) 1959. 02. 26., Nagy Zoltán (sergent [örmester; a továbbiakban: sgt.], Mascara) 1959. 04. 24., Berzsenyi Árpád (sgt., Saida) 1959. ???. ??., Németh Ferenc (2. o. l., Saida) 1959. 08. 30.

Ugyanezen ezredből a már tisztessé vagy altisztté avanzsált szerencsés túlélők az algériai háború vége felé mind több kitüntetést kapnak – így például az 1961-es naplókban: Nagy Georges (adjutant [zászlós; a továbbiakban: adj.]), továbbá Gyimesi Miklós, Kovács István, Solymos Béla, Szabó József és Szilágyi Sándor tizedesek (cap.). A kitüntetettek sorában egy a veteránok és a hazatértek által gyakran – bár nem éppen hízolgón – emlegetett magyar légiós csapattiszt: Rézbányai Béla hadnagy neve is sűrűn felbukkan.

Második Idegen Gyalogezred (2er R.E.I.), Ain Sera, Szahara – Az ezred naplóit átlapozva feltűnő a magyar altisztek erős jelenléte: örmestertől zászlóság 25 magyar nevet gyűjtöttünk ki az 1957 és 1963 közötti évek naplóiból. Születési dátumuk ugyan 1914-től 1938-ig erős szórást mutat, ám javarészüket az 1920-as években született, 1945 után légiósnak állt „öregkatona”, s köztük mindössze három 1936–1938-as születésű akad, akik vélhetően 1956-os menekültek lehetnek. Íme az ezred népes magyar tiszthelyettesi kara: Antal

Ferenc (sgt.), Balogh János (sergent chef [törzsörmester; a továbbiakban: sgt. chef]), Bányai Gyula (adj.), Bíró Béla (cap.), Bíró Sándor (sergent major [alhadnagy; a továbbiakban: sgt. m.]), Csipkés András (adj.), Demeter András (adjudant chef [törzsszászlós; a továbbiakban: adj. chef]), Dolányi János (sgt.), Erdős Gyula (sgt.), Farkas János (sgt. chef), Hlinka György (sgt.), Kiss Miklós (adj.), Kossuth Kálmán (sgt. m.), Kovalovszki László (sgt. chef), Kund István (sgt.), Kvassay Zoltán (sgt. chef), Laki Tivadar (adj.), Lehel Pál (sgt.), Monostory László (sgt.), Müller Ernő (sgt. m.), Nagy György (adj.), Paalik Zoltán (adj. chef), Rigó Balázs (sgt.), Szabó Sándor (sgt.) és Szántai Gyula (sgt. m.).

A tiszthelyetteseknél jóval számosabb légiós legénységről csupán az ezrednapló sebesültjelentéseiből és a kitüntetettek lajstromaiból értesülhetünk. (Magyar elesettet, eltüntet vagy szökevényt a 2-er R.E.I. naplóiban nem találtunk, bár e kényes adatokat, mint jeleztük, gyakran nem is nevesítették.)

Íme a tűzharcban, aknarobbanásban sebesült magyarok 1959–1961-es gyűjtőlistája: Szabó András (sgt.), Tokai János (cap.), Bíró Béla (cap.), Sebők László (2. o. l.), Ferenczi János (cap.), Kovács István (cap.) és Laki Tivadar (adj.).

Az 1959-es Camerone-ünnepen a kitüntetettek sorában, néhány már említetten kívül, további négy – alacsony rangjából ítélve – '56 után légiósnak állt magyar neve is felbukkan: Bihary Attila, Ferenczi János, Koros Gyula és Szabó Lajos 2. osztályú légiósoké és Farkas Zoltán adjutant-é.

Első Idegen Ejtőernyős Ezred (1er R.E.P.), Zeralda – A maga idején korszerű elitalakulatnak számító két légiós deszantezred hadinaplói újabb tanulságokat engednek levonni. Közülük külön figyelmet érdemelnek a 1er R.E.P. 1958. évi I. évnegyedének adatközlései, melyek a harcok és a légiós veszteségek drámai súlyosbodását jelzik. Az ekkorra állandósuló, csaknem mindennapos bevetések nyomán az ezred vesztesége alig három hónap alatt a 300-at is meghaladta (115 halott és 192 sebesült), bár ezek közül a naplóban feljegyzett, névvel említett magyarok száma aránylag csekély. (Háromjuk: Burmat István, Krieger Károly és Pálfi Ervin harcban esett el, míg ketten: Antal Ferenc és Konkoly István harc közben megsebesült.)

Később – 1959 őszétől 1961 tavaszáig – további 10 harci sérülés, fegyveres vagy közlekedési baleset magyar áldozatainak nevét jegyzi fel a napló, rang nélkül – vélhetően mind légiós közlegény volt: Farkas László, Fürjes László, Graczó Sándor, Halász József, Horváth Ferenc, Kovács Imre, Kurina László, Németh Árpád, Novakovics József és Pintér József.

Második Idegen Ejtőernyős Ezred (2e R.E.P.), Philipville – Véljük, hogy a második ejtőernyős ezredben jóval kevesebb magyar szolgált, mivel magyar nevek naplóiban inkább csak 1958 nyaratól 1962 végéig tűnnek fel elvéve. (Az ezredet ekkor, az algériai háború végén a korzikai Calviba telepítették át.) Ugyanakkor – s ez kellő forráskritikai éberségre int – több veterán adatközlőnk megjárta Philipville-t, majd Calvit. S egyikük, Huber Béla (szül. Sopron, 1942) közlése külön is figyelemreméltó. Eszerint 1961–62-ben csak az ezredtörzs (CCS) testőr szakaszában (*section protection*) 27 magyar 1956-os emigráns fiú

szolgált Toldi István törzsszászlós vezénylete alatt, és rajtuk kívül mindössze két német és két lengyel légiós alkotta még a testőrosztag legénységét!

Néhány magyar név a naplóból. Két elesett: Horváth László (1957. 05. 20.) és Nagy Antal (1960. 05. 27.), továbbá 3 sebesült: Kovács László (1959. 02. 28.), Kovács György (dátum nélkül) és Simon György (1961. 10. 11.). Négy magyar regrutát: Kaposi Györgyöt, Kormányos Sándort, Kovács Lászlót és Vidovich Imrét a háború végén, 1962. elején 2. oszt. légióssá léptetnek elő, hárman pedig (Dubrovay Frigyes, Hunfalusy Károly és Molnár Károly) a légióban szerzett szakképesítésükkel továbbszolgálnak. Az ezred demoralizálódását jól jelzi, hogy a háború végével megsokasodnak a szökések. Így a Mers-el-Kebír-i hadikikötő bázisról 1962 novemberében 11, egy hónap múltán már 18 szökevényt (*deserteur en fuite*) jelentenek. A listán egy magyar név is akad: a korábban sebesültként feltűnt Kovács Lászlóé, aki 1962. december 30-án vált meg a légiótól.

1-4. *Szaharai Gépesített Század* (1-4. Compagnies Sahariens Portées) – Algériában különleges, részben logisztikai, részben járőr és rendfenntartó feladatot látott el a négy önálló saharai gépesített század, melyekben magyarok is szép számmal szolgáltak. Ezek legénységi állománya egyenként 200-240 főből állt, erős járműparkja pedig 50-60 (!) között mozgott. Állomáshelyeik számsorrendben a következők voltak: lére CSP: Fort Flatters; 2éme CSP: Laghouat; 3éme CSP: Ain el Arba; 4éme CSP: Geryville. Századnaplóikban inkább a korábbi (1945-46-os) magyar légiós nemzedék ekkor már altisztként szolgáló „öregkatonáinak” nevei tűnnek fel, mintsem az '56-os magyar fiúké. (A közlegények neve, ahogy más egységeknél is, csak egy-egy fontosabb esemény: sebesülés, haláleset, szökés, kitüntetés stb. kapcsán kerül a naplóba, míg a tisztí és altisztí állomány beosztását havonta akkurátusan újraközlük.) A lére CSP 1957-es hadrendjében 9 magyar „öreg” légióst is találni többnyire raj- vagy szakaszparancsnoki beosztásban: Barci Lajos caporal chef [szakaszvezető; a továbbiakban: c/chef] (1926), Beskó Ferenc cap. (1926), Dietrich Péter 2. oszt. légiós (1932), Haering Péter 2. oszt. légiós (1932), Jakscics Ferenc c/chef (1913), Kaptza Ferenc adj. (1923), Knerr Arthur 2. oszt. légiós (1923), Vaskó János c/chef (1927) és Virág János sgt. (1927).

Ugyanez – születési dátumok nélkül – a 4éme CSP 1959. 2. negyedévi hadrendjéből: Bíró Béla sgt., Erdős Gyula sgt., Kund István sgt., Kvassay Zoltán sgt. chef, Laki Tivadar adj., Nagy György sgt. chef, Friedl Jenő 1. oszt. légiós (meghalt balesetben 1959. január 31-én).

A 4éme CSP 1957 januári hadinaplójában 4 magyar altisztre bukkanunk: Antal Ferenc sgt. (1918), Laki Tivadar sgt. chef (1926), Müller Ernő sgt. chef (1927), Sántai Gyula adj. (1921). A harcok éleződését jól mutatja, hogy ugyanebből a századból 1959 nyarán három magyar neve is feltűnik a sebesült-listán: Bíró Béla (sgt.), Csiba Ferenc (2. o. 1.), Ganyu Sándor (1. o. 1.).

Szaharai Büntető Század (Compagnie de Discipline), Djenier-Bou-Rezg – A hírhedt és sok legendával övezett Saharai Büntető Század kivételesen kézírással vezetett, egyetlen képménytáblás könyvbe foglalt 1956-1963-as hadinaplója némi csalódást kelt a kései ku-

tatóban. A semmitmondó és repetitív napirendi pontokat olvasva („R.A.S.” – „rien à signaler” [„semmi említésre méltó”]) vajmi kevés derül ki arról, hogy egykor milyen élet is folyt itt, miféle kényszermunkák (kötörés, útépités, építkezés stb.) és büntetésformák voltak divatban a Colomb Bechartól 70 kilométernyire fekvő, világvégi „fegyenc-óázisban”. Azt is csak a büntetőszázadot megjárt magyar légiósok személyes élménybeszámolóiból tudni, hogy külön szakaszokba osztva más-más bánásmódban volt itt részük a szökevényeknek, a súlyos szolgálati vagy fegyelmi vétséget elkövetőknek (elalvás őrségben, az előljáró tetteges bántalmazása stb.), s megint más a késelőknek és notórius verekedőknek, vagy épp a tetten ért homoszexuálisoknak.

Nem mintha magyar nevek nem tűnnének fel sűrűn e némiképp rendhagyó, kézírásos naplóban is („Farkas”, „Gáspár”, „Gellért”, „Gyimesi”, „Horváth”, „Kocsis”, „Konkoly”, „Módos”, „Morvay”, „Pásztor”, „Prókai”, „Szakács”, „Szigetvári”, „Szombathy”, „Takács” stb.), ám ezek csupán a kerethez, az őrszemélyzethez tartozó légiósokat jelölik. S gyakran hibásan írt családnevükön kívül a napló csak érkezésük, távozásuk avagy gyógykezelésük tényét rögzíti.

Statisztikai becslések, adatösszesítések

Bár, mint jeleztem, a légió archívumától még további dokumentumokat és érdemi adatközléseket várunk, néhány becslésre és arányszámra már az eddigi kutatások eredményei is feljogosítanak. Elsőként a magyar légiósok összlétszámát próbálom meghatározni az 1956 utáni évtizedben, majd a vietnámi és algériai magyar légiósvesztéseket becslöm meg. Végül az utóbb légióssá lett '56-os menekült kamaszok 257 fős listájáról kínálok elemző áttekintést.

Az 1831-ben alapított Francia Idegenlégió összlétszáma az algériai harcok alatt (1954–1962) 20 és 32 ezer közt ingadozott. (Ma mintegy 7 ezer körül van, de további karcsúsítása várható.) Az 1962. márciusi Eviani Egyezmény értelmében a francia katonai bázisok: helyőrségek, tengerészeti és légi támaszpontok, továbbá a saharai francia atomkísérleti központ Regganban csak fokozatosan, végleg csak 1968 nyarán kerültek felszámolásra, s így a magyar légiós kontingens is aránylag nagy számban még sok évig szolgált Algériában. Ezzel együtt már 1962 tavaszán, az evakuáció kezdetén számos fiatal önkéntest vezényeltek dél-franciaországi és korzikai támaszpontokra. Majd utóbb Madagaszkárra, Csádba, Elefántcsontpartra, Tahitibe, Guyanába és más tengerentúli támaszpontokra.

A magyar légiósok – köztük az '56-os emigránsok – létszámát több forrás módszeres egybevetésével próbáltam meghatározni. Közülük a legfontosabbak: a magyar belügyi elhárítás dossziéi, a Francia Idegenlégió hadinaplói és éves mérlegei, továbbá a magyar légiós veteránok adatközlései. Ez utóbbiak egyrészt a már ismert magyar és francia titkos jelentéseket hivatottak kontrollálni, másrészt elsőrangú forrásként a még tetemes adathiányokat pótolni. Hogy miként, arra jó példa a 82 éves, Nizzában élő Szabó László veterán törzszászlós tanúsága, aki – sok más kitüntetése mellett – a Francia Becsületrend Tiszti Keresztjének birtokosa.

A francia katonai elhárítás, a Deuxième Bureau egykori toborzási, újoncbevételi aktái s a regruták nemzetiségi arányszámai ma sem nyilvánosak, bár azért egy-két koronatanú akad ez ügyben is. Túlzás nélkül ilyenek mondható Szabó László, aki 1957 elején Vietnámot megjárva már tíz éve szolgált légiósként, s akit a főparancsnokság a tunéziai határról rendelt Marseille-ba, hogy a régi kikötőt vigyázza Szent Miklós Erődben segítsen a francia elhárításnak az alkalmas jelölteket kiválogatni az '56-os magyar menekültek, az „Attilák” első nagyobb hullámából (az alábbi képen egy csoportjuk). A 27 éves „Sergent Szabó” három hónapon át látta el feladatát, ám mert túlságosan is szívében viselte honfitársainak sorsát – akikben a maga tíz év előtti árvaságát látta viszont –, végül visszarendelték algériai frontszolgálatra. Addig is saját zsoldjából etette-itatta,

cigarettával és jó tanáccsal látta el a sok esetben még 18. évüket sem betöltött fiúkat, vagy 300 frissen érkezett magyar menekült kikérdezését vezetve. „Marseille és a Fort Saint Nicolas alsó erődje tele volt magyarral! Többségük éppoly derék fiú volt, mint azelőtt mi, habár a valódiak közt néhány szájhős is akadt, akik nem győztek hencegni, hogy hány »ruszki tankot« lőttek ki. Mondtam is: ha kilőttetek ötöt, elég csak kettőt bemondani, az hihetőbben hangzik... A magyar öreglégiósok mindjárt felkarolták az újoncokat, ám a DB francia tisztjei végül kissé már sokallták a magyar inváziót. Szigorúbb lett a rosta, bár még így is minden 15. magyar fiút elsőre fölvettek légiósnak.”

A fentiekből arra a meglepő következtetésre juthatunk, hogy a magyar jelentkezők összlétszáma (még ha számolunk is azzal, hogy sokan csak a többedik próbálkozásra jutottak be a légióba) az 1956 utáni évtizedben akár a 15-20 ezret is elérhette. Ez már csak azért sem tűnhet túlzó becslésnek, mert a légióstoborzás szerte Európában javában folyt – *nota bene* alig burkoltan még a magyar menekülttáborokban is, noha azt az ENSZ menekültügyi főbiztosa megtiltotta –, s így Angliából, Svájcból, az NSZK-ból, Franciaországból és a Benelux-államokból még sok éven át népes hullámokban érkezett az utánpótlás.

S most lássuk a gyarmati utóvédharcok magyar légiós-veszteségeit.

Az algériai háború (1954–1962) francia részről elismert légiós vesztesége: 65 tiszt, 278 altiszt, 1633 légiós. Együttvéve: 1976 fő.

Összehasonlításként a korábbi indokínai háború (1948–1954) teljes légiós vesztesége: 380 tiszt, 1082 altiszt, 9092 légiós. Együttvéve: 10 483 fő.

A magyar önkéntesek arányát alapul véve Vietnámban, óvatos becsléssel, 350, Algériában 120 magyar légiós vesztette életét – ez utóbbiak közt legalább két tucat 1956-ban Nyugatra menekült kamasz.

A magyar áldozatok azonosítása jelenleg is folyik. A korábban Vietnámban elesettek-ről furcsa módon jóval többet tudni, mint az algériai magyar áldozatokról. Az előbbieket közül egy 9817 nevet tartalmazó listáról⁷ 288 önkéntest sikerült kigyűjtenem (készülő könyvemben a teljes névsort közzéteszem). Míg az algériai magyar elesettek közül egy 536 nevet tartalmazó – a vietnáminál jóval hiányosabb – francia veszteséglistáról és a magyar veteránok közlései nyomán eddig csak 29-et sikerült azonosítani. Születési dátumaikból ítélve mindkét magyar légiós nemzedékben – azaz az 1945 és az 1956 után belépőikben is – számosan jelentkeztek olyanok, akik szülőföldjük kényszerű elhagyásakor még nem voltak nagykorúak. Sokan még akkor sem, mikor légiósnak álltak. Nem csoda, ha a vietnámi magyar áldozatok közel egyharmadát (!) ez a kamasz menekült nemzedék adja, s az ismert algériai magyar veszteségek jó egyötödét is a korábbi '56-os fiatalok menekültek teszik ki.

⁷ A Vietnámban elesett magyar légiósok 288 nevet tartalmazó listáját egy Szecső Tibortól (Aix-en-Provence) 2012 nyarán kapott, közel tízezer halottat azonosító francia táblázatból szűrtem ki, amely a légió belső nyilvántartásán és a fréjus-i haditemető dokumentációján alapul.

Egy légióslista tanulságai

Kiterjedt itthoni és franciaországi kutatásokkal a becsült mintegy félezer 1956-ban kamaszként Nyugatra ment, majd légiósokként állt önkéntesnek eddig több mint a felét, szám szerint 257 személyt sikerült azonosítanom.⁸ E névsor – bár adatai⁹ még sok helyütt hiányosak vagy pontatlanok¹⁰ –, úgy vélem, már most is kellőképp reprezentatív ahhoz, hogy egy sor izgalmas tanulságot levonjunk belőle.

*Családi és keresztnév*ek – Egy ilyen terjedelmű lista magában is értékes kortörténeti, „rétegszociológiai” adatbank. Ami a légiósok családneveit illeti, ezek jól tükrözik a magyar névállomány főbb típusait és arányait: köztük a nagyobb részt (kb. 80 százalékban) eredeti vagy felvett magyar neveken kívül számos szlovák, román, szerb, horvát, német, cigány, örmény vagy zsidó eredetűt is találni. A gyakoribb családnevek – Nagy, Kis(s), Balog(h), Sánt(h)a, Magyar, Német(h), Lengyel, Oláh, Tót(h), Rác(z), Kovács, Molnár, Szabó, Farkas stb. – miatt a listán közel két tucat teljes névazonosság akad. A részleges névazonosság – csupán a családneveké – ennél is gyakoribb, csaknem duplája az iméntinek. Közülük, mint az azonos születési hely és anyanév is jelzi, három névpár testvéreket, egyikük ikreket takar.¹¹

Maga a névanyag, hangzását, eredetét tekintve igen gazdag és változatos, számos ritka, sőt régies névalak tűnik fel benne, bár javarészt inkább „népi” vagy plebejus eredetet sejtet (bő egyharmaduk jellegzetes alföldi parasztnév!), mint nemesi, polgári származást. E benyomást a preferált férfi keresztnév is megerősítik: az Andrások, Istvánok, Jánosok, Józsefek, Mihályok, Ferencek, Györgyök, Lajosok és Sándorok sokaságával; a polgári névadásban csak két-három nemzedékkel előbb divatba jött Árpádok, Zoltánok, Kálmánok, Gyulák és Bélák aránylag ritkább feltűnésével, s a náluk is újabb és ritkább Ernők, Marcellek, Elemérek, Gézák és Gusztávok jellemzően polgári, értelmiségi keresztnévvel.

Születési hely és idő – A névsorba csupán azon ismertté vált magyar légiósok neve került be, akik 1956 végén, 1957 elején kamaszként távoztak Nyugatra. (A még pontosításra váró, kérdéses esetek is nagy valószínűséggel ezek körébe tartoznak.) A listára vett legidősebb légiós 1938. novemberi, a legifjabb 1943. májusi születésű. Jellemzően „háborús” évjáratokról van tehát szó, amit gyakran a születési helyek is elárulnak (Somorja, Dunaszerdahely, Kolozsvár, Nagyöküllő, Hadikfalva, Brassó stb.) az 1938–1941-es felvidéki, kárpátaljai, észak-erdélyi és délvidéki terület-visszacsatolások következményeként.

⁸ A lista eredetijét, sok más személyes adalékkal, készülő könyvemben tervezem ez év végén közreadni.

⁹ Az eredeti lista adatai: a légiós családi és keresztnéve, születési helye és ideje, anyja neve, szolgálati karrier-típusa: például aktív, rokkant, elesett, leszerelt, dezertált, hazatért stb. (1963-as státusza szerint).

¹⁰ A lista becsült hibaaránya az adathiányok és a téves adatközlések (például életkorbecslések) miatt kb. 5%.

¹¹ Az már nem a listából derül ki, ám igen érdekes további adalék, hogy Szecső Tibor hadtörténésszel több 2–3 nemzedékes magyar „légiósdinasztia” nyomára bukkantunk, köztük olyanra is, melyben sok éven át apa és fia együtt szolgált a zöld-vörös zászló alatt – mint azt az 1956-ban kamaszként „apja után emigrált” D. Mihály (Hatvan, 1942) esete példázza.

A listán mindössze két nem-magyarországi születésű légiós akad: egyikük Münchenben 1938-ban, másikuk az ausztriai Soppenhofferben született 1940-ben – vagyis az Anschluss után már mindketten a „Harmadik Német Birodalomban”.

Anyanév – A sokféle anyanév további beszédes adalékul szolgál a légiósok etnikai és társadalmi eredetét illetően. Ezen kívül egy újabb, családszociológiai jelenséget is felfed: a „törvénytelen” avagy házasságon kívül született fiát maguk nevelő anyák feltűnően nagy számát. A listán ugyanis közel kéttucat olyan légiós található, kinek családneve azonos az édesanyjával, ami téveszthetetlenül az apa által el nem ismert gyermekek egykor bevett névadó szokását tükrözi. (Ehhez járultak utóbb még a háború, a holokauszt és az ötvenes évekbeli terror tömeges apavesztései.)

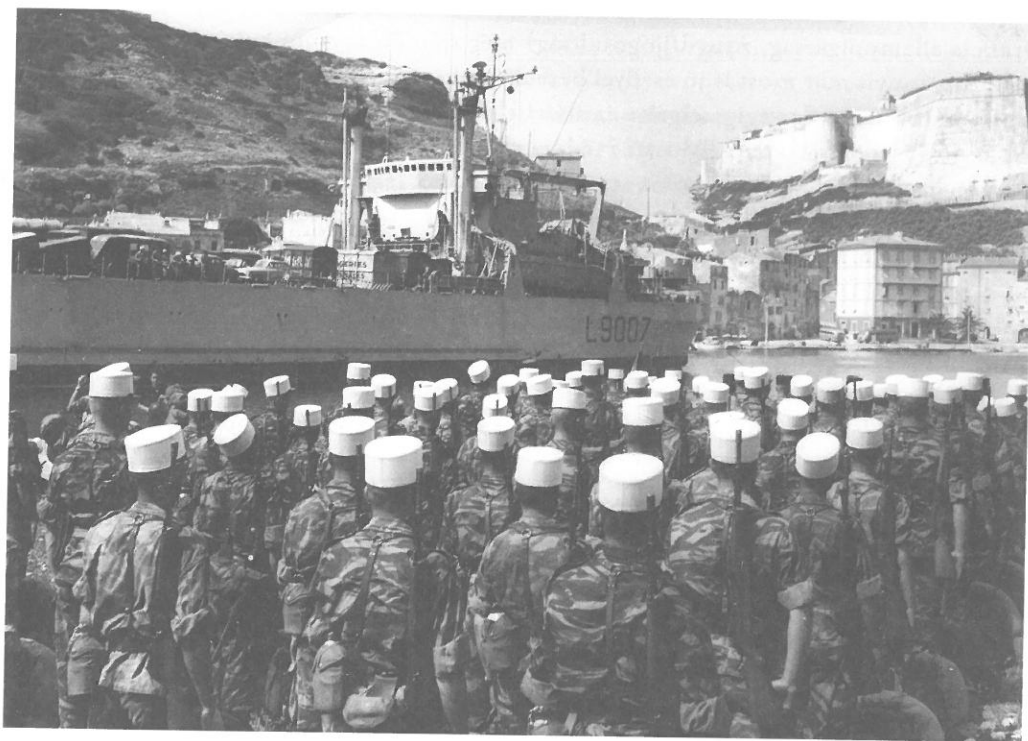
Elődeikhez képest az '56 utáni magyar légiós nemzedék körében már nem volt gyakori a névváltoztatás, amelynek jogával a belépéskor minden légiós szabadon élhet. Ellenkezőleg, mint azt Soós Sándor esete is példázza, sokan öntudattal ragaszkodtak eredeti nevükhöz. Mondván, „ha ahhoz, hogy légiós legyek, el kell dobjam becsületes nevem, inkább nem leszek légiós”. A könnyebb kiejtés, a francia közeggel való azonosulás vagy a levélcenzúra kijátszása végett többen mégis franciára cserélték keresztnévüket (Spátay László például „Jean Spátay”-ra), vagy legalábbis az első évekre teljes névcserét kértek (Sorbán Gyula Elek például „Alec Sorbanski” néven levelezett). A légió 1957–1960-as adatösszesítései (*bilans annuels*) is azt igazolják, hogy a magyarok számarányukhoz képest jóval ritkábban kértek teljes inkognitót, s ezért kevesebb külső megkeresés is érkezett hollétüket firtatva, mint a francia-, német-, spanyol- vagy olaszajkúak esetében. (1960 decemberében például mindössze 15 magyar eset volt – míg az utóbbiakat 202, 174, 57 és 42 ízben keresték idegen hatóságok vagy hozzátartozóik.)

Végül próbáljunk felállítani egy statisztikai gyorsmérleget a kutatások jelen állása szerint. Vajon az ismertté vált magyar önkéntesek mekkora hányada viselt még 1963-ban is légiós mundért, ért el altiszti rangot, szerzett utóbb francia állampolgárságot, nyugdíj-jogosultságot? Soraikból hányan estek el s lettek rokkanttá a harcokban, hányan dezertáltak és hányan tértek haza?

1963-ban, az algériai háború utáni első békeévben, listánk tanúsága szerint e korcsoport 257 ismert tagja közül még 150 légiósként szolgált. További 29-ről és a lista végén felsorolt 25 még azonosítatlan korúról nincs adat. Így ha e két utóbbi csoportot figyelmen kívül hagyjuk, arra jutunk, hogy 197-ből 150-en még ekkor is aktívan szolgáltak. Imponáló arány, kivált ha a rokkantak és elesettek együttvéve 40–50 fős becsült veszteségét is számbavesszük.

A lista második legnépesebb csoportja ugyanakkor 41 fővel épp a szökevényeké. Ami azt illeti, magas aránynak tűnik ez is, hiszen első látásra azt sugallja, mintha e korcsoportból minden ötödik-hatodik magyar légiós dezertált, majd hazatért volna. A szökevények reális aránya azonban ennél jóval alacsonyabb volt, ha megszámítjuk, hogy az 500 légiós még azonosítatlan felében alig van esély további hazatért szökevényt találni, hiszen őket a BM III/II-es csoportfőnöksége akkurátusan mind többször is kihallgatta,

majd nyilvántartásba vette. (A 41 esetet is az – ez egyszer hiánytalannak tetsző – belügyi iratokból sikerült azonosítani.) Amennyiben számolunk is azzal, hogy néhány tucat dezertőr Nyugaton, de nem Franciaországban maradt, a szökések reális aránya még így is valamivel 10 százalék alatt maradt.¹²

A fentiek alapján listánk már most is közel teljes képet ad e korcsoport szökevényeiről, főként arról a 21 magyar fiúról, akiket az FLN „dezertőr-toborzó” marokkói ügynöksége (Tetuán) juttatott haza egy nemzetközi politikai kalandor és többes ügynök, „Sidi Musztafa” irányításával. Ez a különleges, a kelet-európai – így a magyar – titkoszolgálati és propagandaszervek bőkezű támogatását is élvező „légiós-szabadító misszió” igen hatékony volt az algériai háború válságos éveiben (kivált 1957 és 1961 között); működését készülő könyvemben a fennmaradt belügyi iratok alapján *Musztafa fiai* címmel külön fejezetben ismertetem.

A harcokban elesettekről és megrokkantokról listánk egyelőre kevés adatot tartalmaz. Ugyanez áll a Vöröskereszt közbenjárására utóbb leszerelt, vélhetően több tucat magyar fiúra, akik légiósnak állva korábban eltitkolták, hogy 18. évüket még nem töltötték be. Avagy ezt cinkosan maguk a toborzók ajánlották nekik, ahogy az bevett gyakorlat volt már

¹² Megerősíti e becslést a légió egykori „éves mérlegeinek” a Deuxième Bureau által vezetett dezertőr-statisztikája, mely szerint az algériai háború alatt a sikeres szökések száma 1957 és 1962 között átlag 3–400 körül volt évente, vagyis a vizsgált 6–7 évben mintegy 2500-ra rúgott, ami a teljes légiós állomány nem egész 10 százalékát tette ki.

a '45 utáni, előző nemzedék esetében is. (Kivált a tömegével Nyugatra hurcolt, francia hadifogságba került, majd az éhhalál elől a légióba menekült leventék és hadapródok esetében.) Mindhárom fontos alcsoport körében további célzott adatgyűjtésbe kezdünk a BALE, a légiós veteránok és a Vöröskereszt segítségét kérve.

A magyar légióskarrierek átfogó felméréséhez (szolgálati idő, elért rendfokozat, francia állampolgárság, nyugdíjjogosultság) még szintén további kutatásokra van szükség. Ám annyit már most is jó eséllyel becsülni lehet, hogy az '56 utáni korcsoport legalább háromnegyede végigszolgált az aláírt első 5 évét, s közel ekkora hányada francia állampolgárságot is kapott. Altiszti rangot, nyugdíjjogosultságot viszont vélhetően csak alig egyharmaduk szerzett (azok a „nagyidősök”, akik legalább 15 és fél éven át szolgáltak). További fontos életrajzi forrás lehet a légiós veteránoktól (Auriol, La Ciotat, Puylobier stb.) elmúlt évtizedekbeli magyar lakóinak nevét és személyi adatait összesíteni, ahogy a légiós temetők (Fréjus, Aubagne, Puylobier, Auriol stb.) nyilvántartásait is érdemes lenne még módszeresen átnézni. Ez ügyben főként néhány lelkes provençai veterán (Szeckó Tibor, Soós Sándor, Sorbán Gyula és mások) s a helyi bajtársi körök (AALE) segítségére számíthatunk.

